

✓ สภามืองเชียงใหม่ ปี พ.ศ.2440

สถาปนากษัตริย์เชียงใหม่ในอดีต มักศึกษาได้จากการบันทึกของฝรั่งที่เดินทางมาเมืองเชียงใหม่ ดังที่ นายปีแอร์ โอร์ต ฝรั่งชาวเบลเยียมที่เดินทางมาเชียงใหม่และเขียนบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองเชียงใหม่ไว้อย่างน่าสนใจ

นายปีแอร์ โอร์ต นี้ตำแหน่งเป็นผู้ช่วยที่ปรึกษากฎหมายจากประเทศเบลเยียม ซึ่งได้รับความไว้วางใจจากรัฐบาลไทยในสมัยนั้น (ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5) ให้นายปีแอร์ โอร์ตเดินทางมาพิจารณาคดีทหารสยามทำร้ายรองกงสุลสหรัฐฯ ที่เมืองเชียงใหม่ แต่ไม่ปรากฏรายละเอียดเกี่ยวกับคดีมากนัก ซึ่งขณะนั้นเป็นคดีที่ละเอียดอ่อนในความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับสหรัฐฯ และในขณะเดียวกันรัชกาลที่ 5 ได้มอบหมายให้ออกเยี่ยมหัวเมืองต่างๆ เพื่อศึกษาปัญหาและนำเสนอต่อที่ปรึกษาราชการแผ่นดินและองค์เสนาบดีมหาดไทยเพื่อวางแนวทางการปฏิรูปบ้านเมืองให้ทันสมัย

นายปีแอร์โอร์ตเดินทางมาเชียงใหม่ในเดือนสิงหาคม 2540 ซึ่งตรงกับปลายสมัยเจ้าอินทวิชยานนท์ ครองเมืองเชียงใหม่ โดยการโดยสารทางเรือ เมื่อผ่านอำเภोजอมทองได้เขียนบรรยายว่า “เห็นผู้หญิงส่วนใหญ่คาบยาสูบมวนโตกันทั้งนั้น พวกคนลาวที่แต่งกายน้อยชิ้นและไม่มีการปะแป้งจะทัดมวนยาสูบไว้ที่หู และจะเจาะหูเป็นรูไว้เสียบกระดาศมวนใบยาสูบ” นายปีแอร์ โอร์ตเห็นว่าผู้หญิงจะเจาะหูไว้เสียบกระดาศมวนใบยาสูบ ซึ่งไม่แน่ใจว่าจะถูกต้องหรือไม่ เป็นเรื่องแปลกอยู่เหมือนกัน เพราะหากเป็นเช่นนั้นจริง รูที่เจาะใบหูคงต้องใหญ่เป็นพิเศษ

การเดินทางจากกรุงเทพฯ ถึงเมืองเชียงใหม่ใช้เวลาเดินทาง 25 วันเต็ม “เราผ่านหน้าวัดเก่าแก่ซึ่งมีสถาปัตยกรรมแปลกๆชื่อ วัดท่าวังตาล มีหลังคาเหลี่ยมเป็นแนวซ้อนกันเป็นชั้นๆ”

“เรือของข้าพเจ้าเทียบที่จวนข้าหลวงใหญ่ มีข้าหลวงนครองรักษาการ ชื่อ พระมนตรี (นามเดิมคือ พระมนตรีพจนกิจ) ข้าพเจ้าเดินไปตามถนนที่เต็มไปด้วยโคลน นอกจากนี้ยังมีผู้ช่วยข้าหลวงใหญ่อีกคนหนึ่ง ชื่อ นายเพชร นายเพชรผู้นี้เป็นผู้ที่จงรักภักดีต่อเจ้าคุณทรงสุรเดช ข้าหลวงใหญ่ ทำให้พระมนตรีฯ รู้สึกเกรงกลัวอยู่บ้าง” และนายปีแอร์ อธิบายเรื่องภาคเหนือตอนบนว่า “มณฑลลาวเฉียงซึ่งมีเชียงใหม่เป็นหลัก มีอาณาบริเวณครอบคลุมดินแดนลาวสยามทั้งหมด ประมุขของมณฑลคือข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการมณฑลซึ่งมีอำนาจสิทธิ์ขาด มณฑลลาวเฉียงประกอบด้วย 6 หัวเมืองหลัก คือเชียงใหม่ มีข้าหลวง คือพระยาทรงสุรเดช (อัน บุนนาค) มีเมืองย่อย คือเชียงราย ข้าหลวงได้แก่ ขุนอรธธา น้องชายของพระยาทรงสุรเดช, ลำพูน ข้าหลวง คือ นายสน, ลำปาง ข้าหลวงคือ นายฟุ้ง, เมืองเถิน ข้าหลวงคือ พระยาราชวงศ์, เมืองน่าน ข้าหลวงคือ เจ้าหมื่นมหาดเล็ก และเมืองแพร่ ข้าหลวง คือ นายโชค” จวนข้าหลวงใหญ่ที่นายปีแอร์กล่าวถึง คงอยู่ติดแม่น้ำปิง ไม่แน่ใจว่าอยู่บริเวณที่ทำการเทศบาลนครเชียงใหม่หรือไม่หรือว่าอยู่ตรงบริเวณจวนผู้ว่าก็ไม่ทราบได้

นายปีแอร์ บันทึกว่า “ทหาร (ในสมัยนั้นคือ ปี พ.ศ.2440) มีประมาณ 200 คน มีทั้งชาวสยาม (คนภาคกลาง) และชาวลาว (คนท้องถิ่น) นายทหารส่วนใหญ่เป็นชาวสยาม เห็น

มีนายพันตรีเป็นชาวลาวอยู่คนเดียว ส่วนข้าราชการมณฑล ส่วนใหญ่เป็นชาวสยาม แต่มีชาวลาวอยู่บ้าง ในขณะนั้นกำลังพยายามชักชวนให้ชาวลาว (ชาวลาวหมายถึง คนพื้นเมืองเชียงใหม่) เข้ามาทำงานราชการมากยิ่งขึ้น การสมัครเข้ารับราชการนั้นต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้ใหญ่หรือผู้บังคับบัญชาแล้วจะต้องมาฝึกงานที่เชียงใหม่ก่อน หลังจากนั้นก็จะถูกส่งไปปฏิบัติงานตามหัวเมือง ชาวยุโรปมักดูถูกชาวลาวว่าไม่มีความสามารถในการดำรงตำแหน่งทางราชการใดๆด้านภาษี มีภาษีเหล่า เจ้าภาษีเป็นชาวจีน, ภาษีฝิ่น, ภาษีข้าวเรียกว่า ค่านาเก็บในอัตรา 20 อัฐต่อ 1 ไร่ ประมาณไร่ละ 12 รฐ, ภาษีโค มีเจ้าภาษีจัดเก็บ, ภาษีหมู, ภาษียาสูบ

“ภาษีที่ไม่มีการจัดเก็บในหัวเมืองลาว ได้แก่ ภาษีการพนัน ทางกรมพยายามห้ามมิให้มีการเล่นการพนันในหัวเมือง ทั้งนี้เพราะประชาชนและเจ้านายหัวเมืองเหนือล้วนชอบการพนันจะอนุญาตให้เล่นเฉพาะในโอกาสสำคัญและนักชดถุกษเท่านั้น อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปแล้วมีกฎหมายห้ามเล่นการพนัน ดังนั้นจึงไม่มีการจัดเก็บภาษีการพนันอย่างที่เรียกว่า อากรบ่อนเบี้ย ซึ่งเป็นรายได้สำคัญอย่างหนึ่งในสยาม (กรุงเทพฯ) ที่ไม่เก็บภาษีคือค่าน้ำ, ป่าไม้ ซึ่งป่าทั้งหมดเป็นของเจ้าเมือง” ทำให้ได้ความรู้ใหม่ว่า ทางเมืองเชียงใหม่ไม่มีการเก็บภาษีการพนันเหมือนในกรุงเทพฯ คาดว่าคงเล่นกันไม่หนักหนาพอที่จะเก็บเป็นรายได้เหมือนในกรุงเทพฯ จะอนุญาตให้เล่นเมื่อมีงานเทศกาลเท่านั้น

ด้านสถานที่ราชการนั้น นายปีแอร์ บรรยายไว้ว่า “เช้าวันนี้ ข้าพเจ้าออกเยี่ยมหน่วยงานต่างๆ ซึ่งอยู่ภายในสำนักงานข้าหลวงใหญ่ ที่ทำการทั้งหลายปลูกสร้างด้วยไม้อย่างไม่สู้ดีนัก หวังว่าคงจะมีการจัดหาที่ทำการใหม่ในเร็ววันนี้ หน่วยงานต่างๆของสำนักงานข้าหลวงฯ ที่อยู่ร่วมกันได้แก่ งานบริหาร งานคลัง ศาล ป่าไม้ มีเสมียนในราว 30 คน ทั้งชาวยุโรป ลาว และจีน กำลังทำงานกันอยู่ ตามถนนสายต่างๆ ในเชียงใหม่เห็นมีชาวพม่าอยู่ทั่วไป ชาวพม่าพวกนี้ทำงานทุกประเภท บ้างก็เป็นเจ้าของร้าน กรรมกรและทำงานในป่าไม้ ประมาณว่าชาวพม่าในเชียงใหม่ราว 4,000-5,000 คน ข้าพเจ้าคิดว่าในความเป็นจริงจะต้องมีมากกว่านี้ ชาวพม่าเหล่านี้ต้องไปขึ้นทะเบียนที่สถานกงสุลอังกฤษแต่เนื่องจากการลงทะเบียนต้องมีการชำระเงินด้วย จึงมีผู้หลีกเลี่ยงการลงทะเบียนจำนวนมาก”

นายปีแอร์ กล่าวถึง ตำรวจในเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2440 ว่า “พระยาทรงฯ ไม่ได้ทำสิ่งใดเลยในระยะเวลาเกือบจะ 6 ปีที่มาดำรงตำแหน่งที่นี่ ข้ออ้างที่ว่าได้สร้างถนนตีเยี่ยมจาก

เชียงใหม่ไปลำพูน ไม่เป็นความจริง การจัดตั้งตำรวจที่นี้ก็ไม่มึประสิทธิภาพ ทำให้เกิดความไม่สงบเกิดขึ้นตามชนบททั่วไป แม้ว่าข้าหลวงใหญ่จะไม่ยอมรับก็ตาม ในเชียงใหม่กำลังตำรวจมีไม่พอจนเกือบจะเรียกได้ว่าไม่มีเลย ต้องใช้กำลังทหารปฏิบัติหน้าที่แทนกำลังทหารทั้งมณฑลลาวเฉียงนั้นมึอยู่ทั้งสิ้นไม่เกิน 200 นายเท่านั้น” เรื่องตำรวจนี้จากการค้นคว้าทราบว่าเริ่มเอาจริงจังกันในปี พ.ศ.2442 ที่รัชกาลที่ 5 เริ่มให้แต่ละมณฑลเกณฑ์คนเป็นตำรวจ จึงไม่แน่ใจว่าความคิดและคาดหวังของนายปีแอร์อาจมีมากเกินไป

เกี่ยวกับการออกกฎหมายที่ใช้ในเชียงใหม่ นั้น นายปีแอร์ เขียนเล่าว่า “เป็นอำนาจของข้าหลวงใหญ่, ผู้แทนพระองค์, เจ้าเมืองผู้ครองนครและหัวหน้ากรมทั้ง 5 (ทั้งหมดเป็นเจ้านายฝ่ายเหนือ) ทั้งหมดนี้จะร่วมพิจารณาเสนอข้อกฎหมายและระเบียบต่างๆ และเสนอไปยังบางกอก ชื่อเมื่อได้รับการเห็นชอบและอนุมัติแล้ว กฎหมายและระเบียบต่างๆ จะมีผลใช้บังคับโดยประทับตราประจำพระองค์เจ้าเมืองพร้อมด้วยตราประจำตำแหน่งของข้าหลวงใหญ่ ควบคุมกันไป” ในยุคนั้นจะมีการพิมพ์กฎหมายกันแล้ว แต่น่าแปลกใจที่กฎหมายต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเมืองเชียงใหม่โดยเฉพาะนั้นหาค้นคว้าเพื่อศึกษาได้ยาก คาดว่าในสมัยนั้นไม่มีการรวบรวมไว้

ด้านสภาพเรือนจำ “ข้าพเจ้าซักถามถึงเรื่องเรือนจำในเชียงใหม่มีเรือนจำ 2 แห่ง 1. เรือนจำของศาลสถิตยยุติธรรม สำหรับกักขังบุคคลที่ได้รับการตัดสินว่ามีความผิดสถานเบา และถูกจำคุกในระยะสั้น 2. เรือนจำใหญ่ สำหรับนักโทษคดีสำคัญ ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของกรมมหาดไทย วันนี้ข้าพเจ้าไปเยี่ยมชมเรือนจำใหญ่ ได้เห็นสภาพอันน่าสังเวชเป็นอย่างยิ่ง เรือนจำแห่งนี้ไม่มีหลังคา และพื้นที่แฉะแฉะไปด้วยโคลนหนาประมาณ 2-3 นิ้ว ต้องเดินไปบนสะพานไม้ที่ทอดไว้สำหรับเดินจากประตูใหญ่เข้าไปในตัวเรือนจำ ภายในเรือนจำก็มืดและมีเหล่านักโทษประมาณ 20 คน ยืนอยู่บนพื้นอันแฉะแฉะด้วยโคลนสีดำ มีเข้าไปภายในก็จะมีสภาพเหมือนโรงเก็บสินค้า มีนักโทษใส่ชื่อคาคุกเข้าอยู่บนพื้นไม้ บ้างก็สูบบุหรี่ บ้างก็นั่งห้อยแขนอยู่ โรงแเรือนมี 3 ประตู มีนักโทษในเรือนจำนี้รวม 30 คนมีพื้นที่ประมาณ 12 คูณ 7 เมตร ครึ่งหนึ่งของนักโทษกำลังทำงาน โดยจะมียามคอยเฝ้าดูอยู่ ยามเหล่านี้ล้วนแต่เป็นนักโทษที่ไม่มีเงินจ่ายค่าปรับและมาทำงานเป็นค่าปรับแทน ผู้คุมเรือนจำได้รับเงินเดือน 12 รูปี (1 รูปีเท่ากับ 80 สตางค์) มีข้อมูลว่าศาลต่างประเทศ มีขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2426 ตามสนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่ 2 ประกอบด้วยผู้พิพากษาคนไทยทั้งหมด ทำหน้าที่พิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับคนในบังคับต่างชาติทั้งคดีแพ่งและคดีอาญาตามกฎหมายไทย โดยมีกงสุลต่างประเทศเข้าร่วมฟังด้วย ตามสนธิสัญญาดังกล่าว กงสุลหรือรองกงสุลมีสิทธิ์ที่จะถอนคดีจากศาลไทยไปพิจารณาเองได้

(จากหนังสือล้านนาไทยในแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวง, เขียนโดย นายปีแอร์ โอร์ต, แปลโดย พิษณุ จันทรวิทัน, 2539)

พ.ต.ท.อนุ เนินหาด

รอง ผกก.สส.สภ.อ.หางดง (อบรม ร.ร.ผู้กำกับ)